Eduskunta
Hallintovaliokunta
Hav@eduskunta.fi

VNS 1/2022 vp

VALTIONEUVOSTON AJANKOHTAISSELONTEKO TURVALLISUUSYMPÄRISTÖN MUUTOKSESTA

1. Asia

Keskusrikospoliisia on pyydetty otsikkoasiassa kuultavaksi 28.4.2022 pidettävään eduskunnan hallintovaliokunnan kokoukseen sekä toimittamaan asiasta kirjallinen asiantuntijalausunto.

Lausuttavana olevassa *Ajankohtaisselonteko turvallisuusympäristön muutoksesta* arvioidaan Suomen muuttunutta toiminta- ja turvallisuusympäristön muutosta Venäjän Ukrainaan 24.2.2022 kohdistaman hyökkäyksen jälkeen. Selonteossa myös arvioidaan muutoksen edellyttämiä toimenpiteitä kansallisen turvallisuuden ylläpitämiseksi ja varmistamiseksi.

2. Lausunto

Yleistä

Keskusrikospoliisi pitää ajankohtaisselontekoa kattavana ja selkeänä kokonaisuutena. Selonteko kuvaa hyvin Euroopan ja Suomen turvallisuusympäristössä tapahtuneita muutoksia Venäjän Ukrainaan kohdistaman hyökkäyksen jälkeen. Selonteon kirjaukset koskevat ymmärrettävästi varsin pitkälti maan puolustuskyvyn vahvistamiseen ja puolustuspolitiikan vaihtoehtoihin liittyviä seikkoja, jotka on tuotu esille ymmärrettävästi ja tiiviisti, eikä niiden osalta ole erityistä esiin nostettavaa.

Lausunnossaan Keskusrikospoliisi käsittelee muuttunutta turvallisuustilannetta eri teemoittain erityisesti oman vakavimman rikollisuuden torjuntaan liittyvän toimialansa ja vastuidensa näkökulmasta. Muilta osin Keskusrikospoliisi viittaa Poliisihallituksen asiassa antamaan seikkaperäiseen laajempaan lausuntoon muuttuneen toimintaympäristön asettamista haasteista koko poliisille sisäisen turvallisuuden osalta.

Poliisin rooli ja tehtävä muuttuneessa turvallisuuden toimintaympäristössä - poliisi on edelleen sisäisen turvallisuuden ensisijainen toimija

Ajankohtaisselonteossa käsitellään kokonaisturvallisuutta ja sisäistä turvallisuutta ja näihin liittyen muun muassa vihamielistä kyber- tai hybridivaikuttamista. Normaalioloissa sekä myös tilanteissa, joissa ollaan vielä niin sanotulla harmaalla vyöhykkeellä (valmiuslakia ei ole otettu käyttöön, ei julistettu sotatilaa), on poliisi ensivasteen sisäisen turvallisuuden viranomainen, mikäli yhteiskuntaan kohdistuu esimerkiksi vihamielistä hybridi- tai kybervaikuttamista, joka poikkeuksetta täyttää jonkin rikoksen tunnusmerkistön. Keskusrikospoliisilla on, osana Suomen poliisia, merkittävä rooli tämän kaltaisen rikollisuuden tunnistamisessa, torjumisessa ja tutkimisessa.

Kuten selonteossa tuodaan esille, on Venäjän hyökkäys Ukrainaan ja siitä seurannut kansallinen tarve arvioida omia turvallisuusratkaisuja nostaneet useita uhkakuvia Suomen turvallisuudelle. Näitä ovat muun muassa tietoverkoissa toteutettavat vaikuttamisoperaatiot, joissa levitetään disinformaatiota ja pyritään luomaan epäluottamusta päätöksentekijöitä ja viranomaisia kohtaan, erilaiset tietoverkkohyökkäykset, joilla pyritään vaikuttamaan yhteiskunnan toimivuuteen ja luomaan epävarmuutta, laajan maahantuloaallon toteutuminen, riski konkreettisista fyysisistä tai verkon kautta tehtävistä hyökkäyksistä tai vahingonteoista (sabotaasi) yhteiskunnan kriittistä infrastruktuuria vastaan sekä rikollisten toimijoiden hyödyntäminen näissä asioissa valtiollisen toimijan taholta.

Kun tapauksia ilmenee, on viranomaisille haaste esimerkiksi tietoverkkohyökkäyksissä tai tiettyihin kriittiseen infrastruktuuriin kohdistuvissa rikoksissa (vahingonteko, varkaus tms.) tunnistaa nopeasti ja riittävällä varmuudella teon taustalla oleva toimija (-t): yksittäinen henkilö / rikollinen, rikollisryhmä / hakkeriporukka, järjestäytynyt rikollisuus tai onko taustalla valtiollinen toimija. Usein ainoa keino tämän selvittämiseen on tehokas esitutkinta.

Kaikissa kuvatuissa tapauksissa poliisi, osin myös Rajavartiolaitos, on lähtökohtaisesti se viranomainen, jolle asia selvittäminen lakiin perustuen kuuluu ja joka menee ensimmäisenä paikalle tai muutoin ottaa välittömästi vastuun asiasta. Poliisilla on toimivalta, mutta samalla myös velvoite torjua kuvatun kaltaista rikollisuutta. Tältä osin tulisi myös poliisin toimintakykyä vahvistaa, jotta se kykenee suoriutumaan tehtävistään muuttuneessa turvallisuusympäristössä.

Keskusrikospoliisin tilannekuvatoiminta Ukrainan sodan seurauksena

Keskusrikospoliisi on tuottanut 16.3.2022 lähtien viikoittain tilannekuvakoosteen Ukrainan tilanteen vaikutuksista Suomen poliisin toimintaympäristöön. Tehtävänä on tuottaa tilannekuvaa tilanteen suorista ja heijastevaikutuksista sisäisen turvallisuuden tilanteeseen, erityisesti rikostorjunnan sekä yleisen järjestyksen ja turvallisuuden näkökulmasta. Tavoitteena on poliisin osalta yhteiskunnan toimivuuden turvaaminen ja epäasiallisen vaikuttamisen (rikosten) torjuminen.

Tiedon keruuta ja arviointia ohjaavat poliisin määrittelemät tiedustelukysymykset. Teemoina ovat erityisesti kyber- ja hybridirikokset ja -vaikuttaminen, Ukrainan tilanteen näkyminen yleisessä järjestyksessä ja turvallisuudessa sekä rikollisuudessa, maahantulo- ja turvapaikkahakutilanne, pakoteasiat ja heijastukset kansainväliseen lainvalvontayhteistyöhön.

Tilannekuvassa huomioidaan muun muassa mahdolliset havainnot ja signaalit Suomeen kohdistuvista tietoverkkohyökkäyksistä ja erityyppisistä vihamielisestä vaikuttamisesta, heijastuuko tilanne lisääntyvinä rikoksina venäjänkieliseen tai -taustaiseen väestöön, onko Suomessa havaittavissa jännitteitä konfliktin osapuolten kansalaisten välillä, pyrkiikö Suomen rikolliset tai järjestäytynyt rikollisuus hyötymään tilanteesta, miten sodan aiheuttama maahantulo näkyy sisäisessä turvallisuudessa, käytetäänkö Suomea tai suomalaista talous- ja pankkijärjestelmään pakotteiden kiertämiseen, omaisuuden häivyttämiseen tai muihin rikolliselta vaikuttaviin liiketoimiin.

Tilannekuvan tuottamiseen osallistuvat Poliisihallituksen ohjauksessa kaikki poliisin yksiköt omilla tiedoillaan, mutta tilannekuvan muodostamisessa on hyödynnetty myös muiden viranomaisten tuottamaa tietoa. Poliisin osalta keskeisiä sensoreita ovat kentällä ja rikostutkinnassa työskentelevät poliisit (noin 7.500 silmäparia), joiden tilanteeseen liittyvät havainnot päätyvät sovitusti päivittäisten tilannekuvapalavereiden ja poliisin tietojärjestelmien kautta Keskusrikospoliisille koottavaksi ja analysoitavaksi. Saatua tietoa lisätään ja rikastetaan Keskusrikospoliisin omien rikostiedustelu- ja tutkintatoimintojen kautta, esimerkiksi rahanpesutiedot, kansainvälinen tiedonvaihto (Europol), tietoverkkorikostiedustelu sekä muut rikostiedustelutoiminnot.

Tilannekuvakooste on jaettu alkuvaiheessa poliisihallintoon ja sisäministeriöön. Koska on tunnistettu tarve jakaa tilannekuvakoostetta laajemmin muille kansallisille esitutkinta- ja/tai turvallisuusviranomaisille, jaetaan tilannekuvakoostetta Poliisihallituksen ohjeen mukaisesti nyt myös muun muassa Valtioneuvoston tilannekeskukselle, Rajavartiolaitokselle, Tullille, Suojelupoliisille sekä Pääesikunnalle. Tällä tavoin varmistetaan laajempi ja yhtenäisempi tilannetietoisuus, ehkäistään tietokatveita sekä tehostetaan edellä mainittujen viranomaisten asiaan liittyvää keskinäistä tiedonvaihtoa ja yhteistyötä - asiaan liittyvät lainsäädännölliset kehykset huomioiden.

Tehdyt havainnot tilanteen vaikutuksista sisäiseen turvallisuuteen

Ukrainan sodan vaikutukset näkyvät tietyiltä osin poliisin sisäisen turvallisuuden tilannekuvassa yksittäisinä tapahtumina ja yleisellä tasolla voidaan todeta, että tilanne on varsin rauhallinen, eikä suurta piikkiä ole havaittu. Konfliktin aikana poliisin tietoon on tullut joitakin tietoverkkorikoksia, joilla voi olla yhteys Venäjälle tai Ukrainan sotaan. Kokonaisuutena arvioiden tietoon tulleiden tietoverkkorikosten profiilissa ei kuitenkaan ole havaittu selkeää muutosta.

Sodan aikana Suomessa on levitetty sotaan liittyvää propagandaa tai disinformaatiota, mutta toistaiseksi havainnot eivät viittaa laajamittaisiin vaikuttamiskampanjoihin. Mahdollisen NATO-jäsenhakemuksen jättämisen arvioidaan lisäävän Suomeen kohdistuvan painostamisen riskiä erilaisilla hybridivaikuttamisen keinoilla.

Keskusrikospoliisilla on parhaillaan tutkinnassa muun muassa GPS-häiriöihin / häirintään liittyvä tapaus sekä epäiltyjä siviilikoneiden ilmatilaloukkauksia koskien pakotteiden rikkomista.

Tällä hetkellä poliisin tiedot viittaavat siihen, että venäläistaustaisiin henkilöihin kohdistuneiden laittomien uhkausten ja kunnianloukkausten osalta ei ole tapahtunut olennaisia muutoksia. Myös Venäjän suurlähetystöön on kohdistunut rikollista toimintaa kuten vahingontekoja. Huomionarvoista on, että Venäjä voi käyttää venäläistaustaisiin kohdistuvaa rikollisuutta informaatiovaikuttamisen välineenä.

Järjestäytyneen rikollisuuden osalta jo nyt on viitteitä siitä, että Suomessa toimivat järjestäytyneet rikollisryhmät pyrkivät hankkimaan muun muassa ampuma-aseita ja räjähteitä konfliktialueelta.

Toistaiseksi Suomen poliisin tietoon ei ole tullut konkreettisia epäilyjä tapauksista, joissa olisi pyritty hyötymään ukrainalaisista pakolaisista rikollisessa tarkoituksessa. Tämän lisäksi on mahdollista, että kolmansien maiden kansalaisia pyritään järjestämään Suomeen tai EU:n alueelle laittomasti ukrainalaisilla asiakirjoilla.

Pakotteita pyritään kiertämään Suomessa toimivien venäläisomisteisten yritysten avulla sekä häivyttämällä yhteyksiä venäläisiin henkilöihin tai organisaatioihin. Lisäksi poliisin tietoon on tullut lukuisia Venäjän kansalaisiin tai pakotteiden kohteena oleviin tahoihin liittyviä epäilyttäviä varansiirtoja sekä poikkeuksellisia käteisnostoja.

Haasteet kattavan kansallisen tilannekuvan luomisessa kyberrikollisuuden ja -vaikuttamisen osalta

Keskusrikospoliisissa on todettu selkeä tarve kehittää kattavaa tietoverkkorikollisuuden tilannekuvaa tietoverkkorikoksia toteuttavien keskeisten toimijoiden kartoittamiseksi, rikosten sarjoittamiseksi ja mahdollisen valtiollisen toimijan tunnistamiseksi. Osasyynä tilannekuvan puutteellisuuteen voidaan pitää poliisin nykyistä esitutkintavelvoitetta, minkä vuoksi poliisi ei saa kattavasti tietoa esimerkiksi yrityksiin kohdistuvista tietoverkkorikoksista, koska yritykset pelkäävät rikosprosessin aiheuttamaa mainehaittaa. Toisaalta esimerkiksi Kyberturvallisuuskeskusta koskeva lainsäädäntö rajoittaa tiedon luovuttamista polisiille, joka kuitenkin on verkkorikostutkinnassa ainoa toimivaltainen esitutkintaviranomainen. Joissain tapauksissa myös valtion organisaatioihin kohdistetut verkkohyökkäykset on saatettu tutkivan viranomaisen eli poliisin tietoon viiveellä. Viranomaisten väliseen tiedonvaihtoon liittyvät haasteet ovat toki laajempia, esimerkiksi selvittäessä ulkomaalaisten tekemiin maakauppoihin liittyviä taustoja, on poliisin mahdollisuudet luovuttaa asiaan liittyvää poliisin tietoa vastuuviranomaisena toimivalle puolustusministeriölle erittäin rajalliset.

Tietoverkkorikollisuuden tilannekuvan parantaminen ja siinä tarvittavien tietojen saaminen Keskusrikospoliisille on nykyisessä turvallisuustilanteessa erityisen tärkeää, koska tietoverkkorikoksia voidaan hyödyntää muun muassa hybridivaikuttamisen ja hybridioperaatioiden työkaluina. Kattavalla ja ajantasaisella tilannekuvalla sekä viivytyksettä käynnistettävällä esitutkinnalla on mahdollista muun muassa estää vahinkojen syntymistä ja tunnistaa tekojen taustalla olevia toimijatahoja (attribuutio).

Samalla, kun tietoverkkorikollisuuden tilannekuvaa kehitetään, erityisesti kyber- ja hybridivaikuttamisen tunnistamisen näkökulmasta, tulee myös lisätä poliisin esitutkintakykyä ja -resurssia sekä -reserviä kyberrikosten tutkinnassa. Tältä osin Keskusrikospoliisi on aloittanut omat valmistelevat toimenpiteet niin kyberrikollisuuden tilannekuvan syventämiseksi kuin esitutkintakyvyn lisäämiseksi kohdentamalla nykyisiä resursseja uudelleen. Toimintaympäristömuutosten johdosta virasto on myös toteuttanut eräitä muita priorisointeja tehtävissään, kuten organisoimalla mahdollisten sotarikosten todisteiden keräämisen Suomessa.

Mahdollisen NATO-jäsenyyden (hakemisen) vaikutukset poliisin toimintaan

Mikäli Suomi hakee NATO-jäsenyyttä, voidaan sen olettaa näkyvän Suomeen kohdistuvana vihamielisenä vaikuttamisena eri tavoin, mikä myös heijastuu merkittävästi poliisin tehtäviin. Mahdollisiin alueloukkauksiin, laittoman maahantulon hallintaan tai yhteiskunnan rakenteisiin (infrastruktuuriin) kohdistuviin yksittäisiin tai laajempiin vahingollisiin tekoihin liittyvät tehtävät ja vastuut voivat merkittävästi lisääntyä poliisin ja Keskusrikospoliisin osalta.

Sen toteaminen tai tutkiminen, onko jokin Suomeen kohdistuva vaikuttamistoimi tai hybridioperaatio (joka täyttää jonkin rikoksen tunnusmerkistön) valtiollisen toimijan toteuttamaa, edellyttää poliisin tutkintaa. Lähtökohtaisesti kaikki yleisen järjestyksen ja turvallisuuden ylläpitämiseen ja rikostorjuntaan liittyvät tilanteet ja tehtävät valtion rajojen sisäpuolella kuuluvat poliisin toimivallan piiriin.

Mikäli Suomi päättää hakea NATO-jäsenyyttä ja siitä tulee NATO:n jäsen, tulee poliisin jatkossakin kyetä reagoimaan nopeasti erilaisiin tekoihin ja tunnistamaan niiden taustalla olevat vaikuttimet.

Ukrainan sodan vaikutukset kriisin päättymisen jälkeen - mihin poliisin tulee varautua

Ukrainan konfliktilla tulee olemaan Euroopan unionin lainvalvontayhteistyöviranomaisen (EUROPOL) arvion mukaan merkittäviä vaikutuksia Euroopan sisäiseen turvallisuuteen sodan päättymisen jälkeen, esimerkiksi vakavan ja järjestäytyneen rikollisuuden toimintatapoihin, toiminta-alueisiin sekä resursseihin Euroopan laajuisesti, mutta Suomessa vaikutusten arvioidaan olevan rajoitetumpia. Poliisin tulee varautua etupainotteisesti näihin vaikutuksiin.

Ukrainaan on toimitettu sodan aikana huomattavia määriä erilaisia aseita niin Ukrainaa tukevien maiden kuin Venäjän toimesta. On todennäköistä, että osa aseista päätyy viimeistään sodan päättymisen jälkeen rikollisille toimijoille ja pimeille markkinoille, mistä ne edelleen kulkeutuvat muualle Eurooppaan, kuten Jugoslavian hajoamissotien yhteydessä. Tästä on poliisilla jo alustavia viitteitä.

Ukrainasta on lähtenyt sotaa pakoon useita miljoonia ihmisiä, jotka ovat sijoittuneet eri puolille Eurooppaa, myös Suomeen. Vaikka pääosa näistä ihmisistä palaakin sodan päättymisen jälkeen takaisin Ukrainaan, tulee myös jonkin asteista pysyvää siirtymää tapahtumaan. Tältä osin on odotettavissa, että osa taisteluihin osallistuneista henkilöistä siirtyy perheidensä luokse Eurooppaan. Tällöin myös Suomeen voi tulla taisteluihin osallistuneita, väkivallan ja aseiden käyttöön tottuneita, taktista osaamista omaavia, sodan traumatisoimia henkilöitä, joille kynnys väkivallan käyttämiseen ongelmien ratkaisemiseksi voi olla madaltunut. Edelleen sotaa muualle Eurooppaan paenneet ihmiset voivat muodostaa houkuttelevan kohteen kaikenlaiselle hyväksikäytölle tai ihmiskaupalle.

Sotaan liittyy myös riski Ukrainassa vaikuttaneen järjestäytyneen rikollisuuden, jolla on ollut kytkennät Venäjän järjestäytyneeseen rikollisuuteen (mm.

niin sanotut lailliset varkaat), siirtymisestä entistä vahvemmin Euroopan unionin alueelle.

Lopuksi

Jotta poliisi kykenee hoitamaan tehtävänsä sisäisen turvallisuuden osalta tehokkaasti myös muuttuneessa turvallisuustilanteessa, huomioiden selonteossa esiin tuodut uhkat, on poliisin toimintakyvyn turvaaminen ensiarvoisen tärkeää. Tämä edellyttää viranomaisten välisen tiedonvaihdon tehostamista ja yhteistyön tiivistämistä sekä roolien täsmentämistä turvallisuustilanteen eri vaiheissa (valmiuslainsäädännön nopea päivittäminen vastaamaan nykyisiin uhkakuviin).

Poikkeustilanteissa, myös niin sanotun harmaan vaiheen aikana, poliisi on se ensisijainen turvallisuusviranomainen, joka kohtaa uhkat kentällä ja ottaa vastuun näiden tilanteiden selvittämisestä ja mahdollisesta esitutkinnasta, minkä vuoksi poliisille tulee myös varmistaa riittävä reservi tilanteesta selviämiseksi yhteistyössä muiden turvallisuusviranomaisten kanssa.

Keskusrikospoliisin päällikkö
Poliisineuvos Robin Lardot